

MONIKA BRONOWICKA

Liceum Ogólnokształcące nr IX im. Juliusza Słowackiego we Wrocławiu

PYTANIA UCZNIÓW W PROCESIE NAUCZANIA HISTORII

STUDENTS' QUESTIONS IN TEACHING HISTORY

ABSTRAKT: W procesie nauczania niezwykle ważne jest zadawanie przez ucznia pytań nauczycielowi. Popularne na lekcjach metody aktywizujące ucznia cały czas kładą na to zbyt mały nacisk. Praktyka szkolna pokazuje, że uczniowie niechętnie zadają pytania – a jednocześnie metody otwierające ich na tę formę pracy dają dobre efekty. Pytania pomagają kształtować umysły i zdolności poznawcze – i dają uczniom narzędzie niezbędne w tym procesie.

SŁOWA KLUCZOWE: pytania, nauczanie, historia, edukacja, lekcja

ABSTRACT: In the teaching process, it is paramount for the student to ask the teacher various questions. The methods of activating the student, popular in the classroom, still put too little emphasis on it. School practice shows that students are reluctant to ask questions. At the same time, the methods of opening them to this form of work give good results. The questions help to develop the minds and cognitive abilities, and give students a tool necessary in this process.

KEYWORDS: questions, teaching, history, education, lesson

„Słyszę i zapominam. Widzę i pamiętam. Robię i rozumiem”. Ten słynny cytat z Konfucjusza pojawia się często jako argument za stosowaniem metod aktywizujących w procesie nauczania każdego przedmiotu. Metody aktywizujące według „Przewodnika po metodach aktywnych” to „wskazówki, sposoby działania, które pomogą uczniom: pogłębić zainteresowanie wspólną sprawą, przyswoić bez trudu nową wiedzę, rozwinąć własne pomysły i idee, komunikować się, dyskutować

i spierać się na różne tematy, podjąć działania na rzecz własnej szkoły”¹. Metody te są regularnie wykorzystywane przez wszystkich nauczycieli na wszystkich szczeblach kształcenia. Już reforma jędrzejewiczowska wdrażana w polskich szkołach od 1932 r. dostrzegała ich znaczenie w procesie nauczania i kładła w programach nacisk na aktywność, jednocześnie zaznaczając, że jest to wynik doświadczeń nauczycielskich z lat ją poprzedzających². Metody aktywizacyjne rozwijają się w szybkim tempie i podążają za zainteresowaniami uczniów, o czym świadczy chociażby włączenie do lekcji escape roomów i różnego rodzaju gier oraz korzystanie z narzędzi związanych z mediami społecznościowymi.

Pytania są niezwykle istotną częścią prawie każdej lekcji, ale najczęściej stawia je nauczyciel. Umiejętność zadawanie pytań jest traktowana, jako kluczowa umiejętność każdego nauczyciela³, a w metodyce pojawia się nawet metoda myślenia pytaniami albo nauka przez zadawanie pytań⁴, i – wbrew nazwie – jest to metoda pracy z pytaniami zadawanymi przez nauczyciela uczniom.

W kontekście wagi aktywizacji uczniów podczas lekcji oraz roli pytań niezwykle istotne są też pytania zadawane przez uczniów podczas lekcji. Uczeń najczęściej pyta, gdy czegoś nie rozumie albo gdy temat go wyjątkowo zacieka i oczekuje jego poszerzenia. Obie te sytuacje są pożądane. Pierwszy typ pytań to dla nauczyciela ważna informacja zwrotna, która daje możliwość udoskonalenia przekazu oraz zindywidualizowania go, drugi zaś pobudza zainteresowanie uczniów przedmiotem. Problemem może być jednak sytuacja, gdy uczeń ma potrzebę zadać pytanie, a tego nie robi, bo odczuwa różnego rodzaju opory – zwłaszcza że pytania zadawane przez uczniów nie są integralną częścią lekcji i padają sporadycznie. Dlatego warto to zmieniać, kładąc duży nacisk na zadawanie pytań przez uczniów.

Poszukiwanie metod uatrakcyjnienia lekcji zdalnych podczas edukacji w roku szkolnym 2019/2020 przyniosło ciekawy na to sposób związany właśnie z pytaniami. Uczniowie klasy pierwszej liceum ogólnokształcącego podczas lekcji powtórzeniowej otrzymali następujące zadanie: mieli przygotować pytania dotyczące średniowiecza i napisać je na czacie podczas lekcji na MS Teams. Dzięki wykorzystaniu narzędzia

¹ E. Brudnik, A. Moszyńska, B. Owczarska, *Ja i mój uczeń pracujemy aktywnie. Przewodnik po metodach aktywizujących*, Kielce 2000.

² J. Sadowska, *Jędrzejewiczowska reforma oświaty w latach 1932–1933* <https://repozytorium.uwb.edu.pl/jspui/bitstream/11320/3123/1/doktorat.pdf>, s. 248, [dostęp 10.09.2022].

³ <https://szkoladlaimnowatora.ceo.org.pl/zadawanie-pytan/> [dostęp 10.09.2022].

⁴ M. Budzik, *Pytania wspomagające proces uczenia się – kilka słów o niedyrektywnej komunikacji w szkole*, <https://www.ore.edu.pl/wp-content/plugins/download-attachments/includes/download.php?id=20215> [dostęp 10.09.2022].

czatu uczniowie widzieli na bieżąco pytania przygotowywane przez kolegów. Potem klasa wspólnie z nauczycielem miała na nie odpowiadać. Pytania w dużej mierze dotyczyły religijności średniowiecza. Przykładowo pojawiły się takie pytania jak: Czy występowały jakiegokolwiek objawy niezgody lub buntu ze strony ateistów? Czy zdarzały się bunty przeciwko Kościołowi? Czy życie bez udziału kościoła było możliwe? Czy można było żyć bez przynależności do Kościoła? Czy dało się opuścić klasztor lub religię chrześcijańską w tych czasach? Czy ktoś próbował powstrzymać rozprzestrzenianie się władzy Kościoła? Jak utrzymywali się zakonnicy? Czy w średniowieczu jakiś ateista był kimś znanym? Jedyne pytanie niezwiązane wprost z religią brzmiało następująco: Dlaczego większość ludzi przestała potrafić czytać w średniowieczu – potrafili to zazwyczaj tylko kapłani bądź mnisi – gdy w starożytnym Rzymie potrafili czytać prawie wszyscy?⁵ Podczas odpowiadania na pytania wywiązała się niezwykle ciekawa dyskusja, której punktem wyjścia było wyobrażenie uczniów o epoce średniowiecza, które wprost przekładało standardy i sposób myślenia XXI wieku na postrzeganie zupełnie innych czasów. Próba rekonstrukcji myślenia ludzi dawnych epok oraz historia idei i historia religii okazała się być dla uczniów bardzo ciekawa. Zaktywizowali się także ci rzadko biorący udział w lekcji. Dla nauczyciela odpowiedzi na pytania były wyzwaniem intelektualnym, pozwalającym skierować lekcję na zupełnie inne tory, co zainteresowało większość klasy, o czym świadczyła ich aktywność, głosy w dyskusji, komentarze i pytania. Celem tej lekcji było wskazanie uczniom, że zadawanie pytań jest czymś dobrym i pożądanym, czymś, co może uatrakcyjnić lekcję, oraz że pytań nie należy się wstydzić. Cel ten został osiągnięty, a uczniowie tej klasy nadal chętnie zadają pytania. Wskazały też one na zainteresowania uczniów i dzięki temu można było je włączyć do przebiegu innych lekcji, czyniąc je atrakcyjniejszymi.

Ciekawe jest też to, że inna klasa zadała zupełnie inne pytania. Propozycja zadawania pytań nauczycielowi podczas zajęć w wersji stacjonarnej padła na pierwszej lekcji w nowym roku szkolnym w klasie drugiej i była pomysłem na przypomnienie sobie zagadnień z roku poprzedniego. Uczniowie zapisywali pytania na karteczkach anonimowo. Pytania zadała połowa klasy, a połowa oddała puste kartki, co świadczy o tym, że pytanie nie jest dla ucznia czymś oczywistym i prostym. Natomiast wszystkie pytania zadane były pytaniami związanymi z pogłębianiem tematów związanych ze średniowieczem: Jaki był najwyższy budynek

⁵ Lekcja historii przeprowadzona w klasie I w IX Liceum Ogólnokształcącym im. Juliusza Słowackiego we Wrocławiu w roku szkolnym 2019/2020 przez Monikę Bronowicką.

w średniowieczu? Czy Islandia została odkryta w średniowieczu? Czy Otto III był najlepszym cesarzem w historii? Jaka jest najciekawsza historia związana z polskim średniowiecznym miastem? Czy Mieszko I był Wikingiem?⁶ Tego typu pytania wskazują na zainteresowania uczniów, a nawet jeśli tych zainteresowań nie ma, to ta forma pracy wymusza myślenie problemowe i poszukiwanie ciekawych obszarów w historii.

Następnym krokiem było oddanie klasie przygotowania pytań na sprawdzian. Każdy uczeń miał za zadanie przygotować jedno pytanie i opracować odpowiedź. Pytanie i odpowiedzi były na bieżąco udostępniane całej klasie, dzięki możliwościom MS Teams. Z tych pytań i tylko z tych pytań nauczyciel przygotował sprawdzian, co istotne – wcześniej zaznaczając, że nie użyje pytań skrajnych, bardzo łatwych i bardzo trudnych. Dobór pytań i ostateczny kształt sprawdzianu był dla uczniów niespodzianką. Dział „Od potęgi do kryzysu Rzeczypospolitej” w klasie drugiej został opracowany przez uczniów dość kompleksowo. Dominowały pytania klasyczne, na które odpowiedź znajdowała się w podręczniku, takie jak: Wyjaśnij czym była Wielka Smuta. Scharakteryzuj architekturę barokową oraz podaj trzy przykłady a przynajmniej jeden z terenów Polski. Opisz jak w XVII wieku zmieniła się sytuacja wyznaniowa w Rzeczypospolitej i dlaczego. Wymień przyczyny powstań kozackich. Była też bardzo duża grupa pytań, która wymagała od ucznia samodzielnej analizy czy zajęcia stanowiska, takich jak: Dlaczego Jan Kazimierz Waza jako jedyny król w historii Polski abdykował? Dlaczego obrona Jasnej Góry była przełomem w wojnie ze Szwecją? Wyjaśnij, jakie znaczenie dla Rzeczypospolitej miały ziemie zdobyte podczas wojen z Moskwą. Oceń, co mogłyby zmienić reformy Jana Kazimierza (z przykładami)⁷. Ułożenie tak trudnych pytań przy świadomości, że sprawdzian ma napisać cała klasa, a uczniom zależy na dobrych ocenach i na tym, by nie był zbyt trudny i nie wymagał poświęcenia ponadprzeciętnej ilości czasu na przygotowanie się do niego, sugeruje, że uczniowie nie obawiają się ich i że nie są dla nich za trudne. Wskazywały na to także opracowane odpowiedzi. Oznacza to, że ważny cel w nauczaniu historii, którym jest „analizowanie wydarzeń, zjawisk i procesów historycznych w kontekście epok i dostrzegania zależności między różnymi dziedzinami życia społecznego oraz ugruntowanie potrzeby poznawania

⁶ Lekcja historii przeprowadzona w klasie II w IX Liceum Ogólnokształcącym im. Juliusza Słowackiego we Wrocławiu w roku szkolnym 2022/2023 przez Monikę Bronowicką.

⁷ Lekcja historii przeprowadzona w klasie II w IX Liceum Ogólnokształcącym im. Juliusza Słowackiego we Wrocławiu w roku szkolnym 2020/2021 przez Monikę Bronowicką.

przeszłości dla rozumienia współczesnych mechanizmów społecznych i kulturowych”⁸, został osiągnięty. Pokazuje to, że wspieranie ucznia w zadawaniu pytań jest ważne, a nauczanie przez zadawanie pytań przynosi efekty w postaci kształtowania samodzielnego myślenia i rozbudzania zainteresowania przedmiotem.

Ciekawa jest też następująca forma pracy z pytaniami: uczeń albo uczniowie w parach zapisują nurtujące ich pytania dotyczące wybranego tematu lekcji lub epoki, a następnie przekazują kartkę kolejnej osobie lub parze i ta próbuje na nie odpowiedzieć; potem kartka wędruje dalej i kolejne osoby odnoszą się już zarówno do pytania, jak i do odpowiedzi poprzedników. Taka forma wymaga oczywiście potem zweryfikowania przez nauczyciela odpowiedzi uczniów. Pokazuje jednak świetnie wyobrażenia uczniów dotyczące danego tematu i pozwala je skorygować w razie potrzeby. Podczas takiej lekcji na temat „Życie codzienne w PRL” uczniowie zdali następujące pytanie: Jak wyglądała nauka w szkole w okresie PRL? Odpowiedzi, które pojawiły się na kartce były następujące: ośmioklasowa podstawówka, liceum (4 lata) technikum (5), zawodówka (3), mundurki, pojedyncze ławki, bicie linijką, ocena za pismo, ocenzurowana historia, obowiązkowy język rosyjski. Nauczyciele byli bardzo rygorystyczni, szerzyli propagandę prokomunistyczną i prorosyjską. Nauczyciele byli inwigilowani i szerzyli ograniczoną komunistyczną propagandę. Obowiązkowym językiem nauczania był rosyjski. Na korytarzach panował większy rygor, trzeba było nosić mundurki o określonym stylu.” Na pytanie „Czy w okresie PRL były ogólnodostępne usługi lekarskie?” uczniowie nie podjęli próby odpowiedzi. Pisali, że nie wiedzą. Ale już na pytanie „Co robili ludzie w czasie wolnym w okresie PRL uczniowie odpowiadali chętnie: grali w karty, uczęszczali do objazdowych kin, teatrów, bibliotek, oraz różnych klubów przy pracy, pili, dzieci wychodziły na dwór na trzepak”. Kolejne ciekawe wyobrażenie uczniów o czasach minionych pojawiło się w pytaniu: „Czy ludzie po II wojnie światowej dostali pomoc psychologiczną? Jak ona wyglądała? Czy była częsta?”. Wszyscy uczniowie odpowiedzieli zgodne tak, dwie odpowiedzi były dodatkowo rozwinięte: „ostali ja od organizacji wspierających, ale leczenie chorób psychicznych sprawiało kłopot oraz dostali, ale działała słabo i była źle zorganizowana”⁹. Ta forma pracy z pytaniami uczniów daje im moc sprawczą

⁸ Rozporządzenie Ministra Edukacji i Nauki (poz. 622) z dnia 8 marca 2022 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie podstawy programowej kształcenia ogólnego dla liceum ogólnokształcącego, technikum oraz branżowej szkoły II stopnia.

⁹ Lekcja przeprowadzona w klasie II w Dwujęzycznym Liceum Ogólnokształcącym EKOLA we Wrocławiu w roku szkolnym 2021/2022 przez Monikę Bronowicką.

i pozwala dostosować treści pojawiające się na lekcji do ich zainteresowań i wyobrażeń. Jest to także znakomita informacja zwrotna, która pozwala zweryfikować wyobrażenia i wiedzę uczniów o epoce i sprostować utrwalone stereotypy.

Pytania stawiane przez uczniów podczas lekcji są niezwykle istotne w całym procesie kształcenia. Pytanie zadane przez ucznia, który nie rozumie treści lekcji, w zasadzie musi być przez niego zadane, żeby mógł robić postępy. Nie zawsze jednak uczeń ma odwagę zapytać i nie zawsze uzyskuje na swoje pytanie odpowiedź. Dlatego tak ważne jest uczynienie zadawania pytań normą podczas lekcji. Pytania uczniów zainteresowanych, chcących się dowiedzieć więcej, pomagają ten cel osiągnąć, bo pokazują jako coś normalnego sam fakt stawiania pytania w procesie lekcji. Pytania pomagają kształcić zdolności poznawcze i dają uczniom narzędzie niezbędne w tym procesie. Jednocześnie ta forma pracy upodmiotowia ucznia i daje mu realny wpływ nie tylko na formę nauczania, ale także na treści. Aktywizuje ucznia i znakomicie mieści się w katalogu tak ważnych metod aktywizujących, w formule lekcji odwróconych.

BIBLIOGRAFIA

Źródła

Rozporządzenie Ministra Edukacji i Nauki (poz. 622) z dnia 8 marca 2022 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie podstawy programowej kształcenia ogólnego dla liceum ogólnokształcącego, technikum oraz branżowej szkoły II stopnia.

Opracowania

Brudnik E., Moszyńska A., Owczarska B., *Ja i mój uczeń pracujemy aktywnie. Przewodnik po metodach aktywizujących*, Kielce 2000.

Budzik M., *Pytania wspomagające proces uczenia się – kilka słów o niedyrektywnej komunikacji w szkole*, <https://www.ore.edu.pl/wp-content/plugins/download-attachments/includes/download.php?id=20215>, [dostęp 10.09.2022].

Sadowska J., *Jędrzejewiczowska reforma oświaty w latach 1932–1933* <https://repozytorium.uwb.edu.pl/jspui/bitstream/11320/3123/1/doktorat.pdf>, s. 248 [dostęp 10.09.2022].

Materiały internetowe

<https://szkoladlainnowatora.ceo.org.pl/zadawanie-pytan/> [dostęp 10.09.2022].